репродуктивному, продуктивному і творчому.

3. Розкрито визначення поняття пізнавальної активності, як стан психологічного напруження, енергійності та зацікавленості у прагненні осягнути нове, невідоме; стан готовності до позитивної діяльності, близький до рівня потреб у ній, допитливість. Звичайно, проведений нами аналіз не є вичерпним, а лише допомагає розібратися у різноманітті визначень пізнавальної активності, систематизувати їх. В подальшому ми бачимо за необхідне провести порівняльний аналіз формування пізнавальної активності людей різних вікових категорій.

Використана література:

1. *Абульханова-Славская К. А.* Принцип субъекта в философско-психологической концепции С. Л. Рубинштейна // Сергей Леонидович Рубинштейн. Очерки. Воспоминания. Материалы. – М. : Наука, 1989. – С. 10-61.
2. *Абульханова-Славская К. А.* Активность и сознание личности как субъекта деятельности // Психология личности в социалистическом обществе. Активность и развитие личности. – М. : Наука, 1989. – С. 110-134.
3. *Бернштейн Н. А.* На путях к биологии активности. – Вопросы философии, 1965. – № 10. – С. 65-78.
4. *Вишневський О. І.* Теоретичні основи сучасної української педагогіки. – Дрогобич : Коло, 2003. – 528 с.
5. *Выготский Л. С.* Развитие высших психических функций. – М. : Изд-во Академии педагогических наук, 1960. – 500 с.
6. *Джидарьян И. А.* Категория активности и ее место в системе психологического знания // Категории материалистической диалектики в психологии. – М., 1986. – 322 с.
7. *Коган В. З.* Понятие "активности личности" как категория социальной психологии // Некоторые проблемы личности : сб. аспирантских работ. – М., 1971. – С. 131-145.
8. *Костюк Г. С.* Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К., 1986. – 609 с.
9. *Леонтьев А. Н.* Деятельность. Сознание. Личность. – М. : Политиздат, 1977. – 304 с.
10. *Лозова В. І.* Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів // Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – 2-е вид., доп. – Харків : "ОВС", 2000. – 164 с.
11. *Лузан П. Г.* Цілеспрямоване формування навчально-пізнавальної активності студентів // Наук. вісник Національного аграрного університету : зб. наук. пр. – Вип 1. – Київ, 1997. – 227 с.
12. *Рубинштейн С. Л.* Основы общей психологии. – СПб. : Питер, 2005. – 713 с.
13. *Халмухамедоват В. Х.* Совершенствование познавательной самостоятельности студентов : автореф. дисс. … канд. пед. наук: 13.00.01. – Ташкент, 1988. – 15 с.
14. *Шамова Т. И.* Активизация учения школьников. – М. : Педагогика, 1982. – 208 с.

Аннотация

В статье раскрывается природа познавательной активности в современной психолого-педагогической литературе. Рассматриваются общие факторы влияющие на активность личности.

Annotation

The article discloses the nature of cognitive activity in modern psycho-pedagogical literature. The general factors that affect the activity of the individual.

УДК 159.942.3:364.27

Могила А. С.

ДИНАМІКА СУБ'ЄКТИВНОГО РОЗУМІННЯ СТУДЕНТАМИ СОЦІАЛЬНИХ СТРАХІВ

Чим швидше розвивається суспільство, тим більш жорсткі вимоги воно висуває до особистості. Соціальна взаємодія регламентується певними правилами та нормами, що трансформуються разом з суспільною свідомістю. Майбутній спеціаліст має не лише виконувати дані суспільні вимоги, серед яких компетентність, психологічна врівноваженість, стресостійкість, гнучкість та інше, а й залишатися вільною, орієнтованою на реалізацію власного потенціалу, самоактуалізацію. Це актуальна ілюстрація суспільної невротизації, коли "Его" людини затиснуте між "Воно", що уособлює особистісні бажання, прагнення, потяги, та "Над-Я" – суспільна мораль, норми, правила [4]. В умовах невротичної ситуації, в процесі соціальної взаємодії, виникають соціальні страхи, що є продуктом особистісної невпевненості в соціальній значущості. Особливо актуальним є вивчення соціальних страхів студентів, їх суб'єктивного розуміння власних страхів, так як студентство "особлива соціальна категорія, специфічна спільність людей, організаційно об'єднаних інститутом вищої освіти" [3, с. 183].Адже саме в студентському віці відбувається становлення самосвідомості та стійкого образу власного "Я" [2].

Дослідженню проблеми соціальних страхів присвячені роботи зарубіжних психологів-практиків (Дж. Вольпе, З. Фройда, К. Хорні, К. Юнга та ін.) та психологів пострадянського простору (В. А. Гузенко, Л. М. Грошевої, С. Московічі тощо), соціологів (М. І. Вітковської, О. О. Дурманенко і т.д.), філософів (В. О. Андрусенка, С. А. Кухарського тощо).

Мета статті –висвітлення результатів дослідження, спрямованого на виявлення динаміки суб'єктивного розуміння студентами 1-го, 3-го та 5-го курсів власних соціальних страхів.

Наше дослідження стосується внутрішніх змін, що відбуваються в особистості під дією соціальної

ситуації, зокрема, процесів, що викликані переживанням страху. Соціальний страх розглядається нами як еволюційно сформована поведінкова схильність адаптивного характеру, що є результатом соціалізації та соціальної адаптації особистості.

У дослідженні прийняли участь 300 студентів першого, третього та п'ятого курсів очної форми навчання та 60 студентів п'ятого курсу заочної форми навчання трьох педагогічних вузів України (НПУ імені М. П. Драгоманова (м. Київ), СДПУ імені А. С. Макаренка (м. Суми), БДПУ імені П. Д. Осипенко (м. Бердянськ)). Віковий діапазон студентів очної форми від 16 до 27 років, з них 84% – жінки та 16% – чоловіки. Студенти заочної форми віком від 22 до 50 років, з них 95% – жінки та 5% – чоловіки. В якості діагностичного інструментарію використовувався модифікований в процесі дослідження Стенфордський опитувальник сором'язливості "Опитувальник на визначення суб'єктивного розуміння власних соціальних страхів" та проективна методика "Незакінчені речення". За допомогою "Опитувальника на визначення суб'єктивного розуміння власних соціальних страхів" були виявлені суб'єктивні соціальні страхи, здатність респондентів до рефлексії, ідентифіковані психосоматичні прояви, думки, почуття, що детермінують та супроводжують феномен. Проективна методика "Незакінчені речення", модифікована нами для студентської цільової аудиторії, дозволила виявити соціальні страхи в чотирьох життєвих сферах людини - ставлення до сім'ї, до навчання у ВНЗ, до однолітків, до себе та доповнила дані опитувальника.

Кожна людина знайома з почуттям страху, але якщо біологічно він є захисною реакцією організму на потенційну небезпеку і виконує охоронну функцію, то соціально страх ґрунтується на уявленні щодо негативних дій, оцінок, думок соціуму відносно особи. Як зазначав А. Бандура, людині достатньо бачити, чого бояться оточуючі, щоб почати боятися того ж самого [1]. В нашому дослідженні ми намагалися врахувати фактор суб'єктивної оцінки власної боязкості. У процесі дослідження респонденти закономірно поділилися на тих, хто суб'єктивно вважає себе боязкою людиною – 1 курс – 35%, 3 курс – 47%, 5 курс – 44%, 5 курс (заоч.) – 36% та тих, хто не ототожнює себе з даним образом – 1 курс – 65%, 3 курс – 53%, 5 курс – 56%, 5 курс(заоч.) – 24%. На 3-му та 5-му курсах найбільша кількість студентів схильна вважати себе боязкими особами.

Основні причини власних соціальних страхів студенти вбачають в:

№	*Причини*	*1 курс (%)*	*3 курс (%)*	*5 курс (%)*	*5 заоч (%)*
1.	Побоюванні отримати негативну оцінку власній особистості, поведінці тощо з боку інших людей	44	28	35	33
2.	Побоювання бути відторгненим	22	20	24	13
3.	Недостатня впевненість у собі	54	63	55	50
4.	Дефіцит соціальних навичок	5	2	5	11
5.	Побоювання мати близькі стосунки	10	7	7	5
6.	Схильність до усамітнення	9	9	16	13
7.	Особисті недоліки	7	2	9	2

Проблеми з впевненістю у власних силах, побоювання осуду, критики, бути відторгненим членами соціуму вказують на занижену самооцінку респондентів та розбіжності між реальним та ідеальним Я в "Я-образі", котрі безпосередньо призводять до комплексу неповноцінності та внутрішньо особистісних конфліктів.

Аналізуючи феномен соціального страху необхідно звернути увагу на ситуації та види діяльності, що викликають почуття страху. Зокрема, в результаті дослідження ми отримали наступну градацію ситуацій:

№	*Ситуації*	*1 курс (%)*	*3 курс (%)*	*5 курс (%)*	*5 заоч (%)*
1.	Ситуації спілкування, малі групи, що виконують спільну діяльність, спілкування один на один з представником своєї статі	5	8	14	18
2.	Будь-які нові соціальні контакти	8	14	12	8
3.	Спілкування один на один з представником протилежної статі	16	9	15	13
4.	Вірогідність сексуальної близькості	17	8	10	5
5.	Ситуації, коли я знаходжуся в центрі уваги малої групи (напр., коли мене комусь представляють або запитують про мою точку зору)	21	19	25	18
6.	Ситуації, в яких я займаю нижчу позицію в порівнянні з іншими (наприклад, коли звертаюся до викладача)	25	35	39	17
7.	Ситуації, що вимагають відстоювання власних прав (наприклад, коли необхідно довести свою точку зору викладачу, поскаржитися на неякісний товар тощо)	25	36	32	43
8.	Великі групи людей	26	28	16	17
9.	Ситуації, в яких я вразливий (напр., коли прошу про допомогу)	39	29	34	37
10.	Ситуації, коли мене оцінюють або порівнюють з іншими	39	30	42	27

Найбільший відсоток наявний у ситуацій, що пов'язані з особистісною вразливість (страх на своє прохання отримати відмову), оцінки інших осіб, публічності (відстоювання власної позиції, бути в центрі

уваги і т.д.). Завдяки методиці “Незакінчені речення” були отримані дані про наявність у 13% респондентів від загальної кількості страху екзаменів, іспитів, семінарів, при чому найвищій показник даного страху у студентів-першокурсників – 28%, а у 9% респондентів яскраво виражений страх публічного виступу.

В процесі дослідження респонденти виокремлювали наступні негативні наслідки страху: виникнення соціальних проблем – важко знайомитися з людьми та заводити друзів, насолоджуватися спілкуванням; переживання негативних емоцій – відчуття ізоляції, самотності, депресія; проблемно домагатися свого, висловлювати власну думку, використовувати надані можливості; виникають труднощі у взаєморозумінні.

Отже, отримані дані дають змогу прослідкувати певну динаміку виникнення соціальних страхів в залежності від життєвої ситуації та виокремити вірогідні причини. Дане дослідження окреслило певне проблемне поле, де будуть проводитись нами подальші дослідження, звертаючи увагу на детермінанти соціальних страхів та особливості прояву феномену протягом всього студентського періоду.

Використана література:

1. *Бандура А.* Теориясоциальногонаучения / Альберт Бандура. – СПб. : Евразия, 2000. – 320 с.
2. *Воєводіна О. Я.* Особливості смислової сфери студентської молоді / О. Я. Воєводіна // Проблеми сучасної психології. Збірник наук. праць К-ПНУ ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К., 2011. – Вип. 14. – С. 74-83.
3. *Зимняя И. А.* Педагогическаяпсихология / И. А. Зимняя. – М. : Изд. корпорация“Логос”, 2009. – 382 с.
4. *Фрейд З.* Остроумие и егоотношение к бессознательному; Страх; Тотем и табу: сборник / [пер. с нем.; сост. Д. И. Донского, В. Ф. Круглянского]. – Мн. : ООО “Попурри”, 2003. – 496 с.

Аннотация

В статье анализируются результаты психологического исследования среди студентов первого, третьего и пятого курсов, направленного на выявление особенностей осознания собственных социальных страхов. Очерчивается перспектива дальнейшего исследования в области выявления возрастных и психологических особенностей социальных страхов у студентов, а также их коррекции.

Annotation

The article analyzed are the results of a psychological study among first-year, third-year and fifth-year students, that was aimed at identifying features of getting aware of their social fears. Outlined is the prospect of further research to identify the age and psychological peculiarities of social fears in adolescence, students age, and their further correction.

УДК 159.922.8

Петренко В. Є.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЧИННИКИ ПРОЯВУ ТРИВОЖНОСТІ У СТАРШОКЛАСНИКІВ РІЗНИХ ТИПІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Проблема тривожності як багатоаспектного явища широко представлена в дослідженнях вчених. Зокрема, феноменологія тривожності описана в працях Л. І. Божович, В. В. Давидова, А. М. Прихожан, Х. Ремшмідта, О. П. Саннікової, В. А. Семиченко, Т. М. Титаренко, Н. Ф. Шевченко, функції даного феномену розкриті в роботах В. М. Астапова, Ф. Б. Березіна, Г. М. Бреслава, Ф. Ю. Василюка, В. К. Вілюнаса, Е. Клапареда, П. В. Сімонова, Ч. Д. Спілбергера, Ю. Л. Ханіна. Тривожність створює підґрунтя для широкого репертуару оперантних реакцій уникання загрози, на основі яких відбувається соціалізація індивіда і виникають (у випадку закріплення неадаптивних реакцій) невротичні порушення. Особливої актуальності дана проблема набуває в старшому шкільному віці. Необхідність здійснення особистісного та професійного вибору в поєднанні з розвинутою рефлексією роблять старший шкільний вік періодом складної роботи над собою. Ці умови створюють підґрунтя для формування ряду особистісних рис, в тому числі тривожності.

В наукових працях, присвячених дослідженню тривожності у старшокласників, висвітлюються питання демобілізуючого впливу тривожності на особистість старшокласника (І. В.Вачков, Д. І. Кузнєцов), теоретичного та практичного з’ясування чинників, видів тривоги, впливу тривожності на діяльність та розвиток старшого школяра в контексті динаміки вікових змін (А. М. Прихожан, Д.І. Кузнєцов). Так, А. М. Прихожан виділяє дві основні категорії тривожності: 1) відкрита – тривога, яка свідомо переживається і проявляється у поведінці та діяльності; 2) прихована – тривога, яка різною мірою не усвідомлюється, проявляється або у вигляді надмірного спокою, ігнорування реального неблагополуччя і навіть запереченні його, або через специфічні способи поведінки. Всередині даних категорій виділяються різноманітні форми тривожності. Зокрема, визначають три форми відкритої тривожності в ранньому юнацькому віці:

1. Гостра, некерована або слабко керована тривожність – сильна, усвідомлювана тривожність, що проявляється через симптоми тривоги, впоратися з нею самостійно індивід не може.